

**TORDA HÉTKÖZNAPJAI A KÉT
VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT**
a Délbácska és a Reggeli Ujság tükrében

2024. december, Újvidék

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ.....	3
I. TORDA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN	4
II. A TEMPLOM ÉS AZ ISKOLA.....	6
II. 1. TEMPLOM	7
II. 2. ISKOLA	9
III. GAZDASÁG	10
III.1. A „KESEREVÍZ”	12
IV. TORDAIK A KÖZÉLETBEN, AZ 1930-AS ÉVEKBEN	12
V. TORDA, AVAGY „VUJICSEVÓ”	15
VI. FALUSI HÍREK, ESEMÉNYEK.....	16
VI.1. KOMMUNISTÁK PERE	16
VI.2. JOVAN EREMICS BŰNPERE	16
VI.3. PÉNZHAMISÍTÁS, SIKKASZTÁS	17
VI.4. GYILKOSSÁG, ÖNGYILKOSSÁG	18
VI.5. A NEMLÉTEZŐ ÖRÖKSÉG	18
ÖSSZEFOGLALÓ.....	20
Forrásjegyzék.....	21

BEVEZETŐ

A bánáti Torda neve sokak számára ismeretlennek hangzik, ami nem meglepő, hiszen a falu sosem volt nagy események, jelentős történések színtere. Élte a saját életét, csendes mindennapjait, de ha közelebbről szemügyre vesszük, kiderül, hogy belső élete nem volt teljesen eseménytelen, a falu hétköznapijai igenis rejtegettek meglepetéseket. Olyan történéseket, személyeket, érdekességeket, melyekről száz év múltán is beszél még a falu.

A két világháború közötti időszak több szempontból is új fejezetet jelentett Torda életében. Lakossága akkor már kisebbségi sorsban élte hétköznapijait. E dolgozattal szerettem volna, a tények tükrében, közelebbről is bemutatni Torda két évtizednyi történetét, amelyről az eddigiekben nemigen tudtunk.

Célom volt feltárni, és átfogó képet festeni a falubeli állapotokról, Torda hétköznapijairól, eseményeiről valamint azokról a tényezőkről, melyek befolyásolták az egyén és a közösség életét. Forrásként a témára vonatkozó, fennmaradt eredeti dokumentumokat, feljegyzéseket, fényképeket, beszámolókat, valamint a *Délbácska* és a *Reggeli Ujság* cikkeit használtam. A különböző dokumentumok és a sajtó mellett a Dobai József által írt helytörténeti munkák (krónikák) nyújtottak fontos forrásanyagot.

I. TORDA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A Közép-bánsági Tordát egykoron Torontál vármegye, törökbecsei járásához tartozó önálló községként tartották számon. A trianoni békeszerződést és az impériumváltást követően is Törökbecséhez tartozott, s azon az 1929-ben bevezetett bánsági rendszer sem változtatott. 1948-ban csatolták Nagybecskerekhez, azaz a Bégai járáshoz. 1960-ban Torda megszűnt önálló községként létezni. Közigazgatásilag akkor Begaszentgyörgyhöz csatolták, ahová a mai napig is tartozik (Dobai, 1990: 31).

A települést 1776 és 1798 között a verőczei Pejácsevich grófi család telepítette újra. Először Szeged, majd Makó, Dóc, Mezőkövesd, Kiszombor, Bánlak, Apátfalva, Temerin, Szaján, Szőreg, és Dorozsma településekről hozott, dohánytermesztéssel foglalkozó telepeseket (Dobai, 1990:7). Az ott megtelepedő 225 család szerződéses alapon művelte a gróf 8600 holdas birtokát – házhelyért és megművelhető földért cserébe (Dobai, 1998: 5). Az elégedetlen telepesek a XIX. század második felében egyre többször és egyre hangosabban követelték a grófi birtok felosztását. Az első földosztásra 1881-ben került sor, majd később, 1903 és 1904 között (Dobai, 1989: 9–10). Az új földtulajdonosok nagy százaléka azonban hamar megvált az újonnan szerzett területektől, s a lakosság zöme lassan haladt az elszegényedés felé.

Az első világháború idején a faluban felütötte fejét a nyomor. A község teljesen elszegényedett, élelemhiány volt és szerencsésnek mondhatta magát az, akinek jutott egy darab kenyér. Télen a tűzrevaló hiánya mellett, hiányzott a megfelelő meleg ruházat is, s a korabeli fényképek tanúsága szerint (1. Kép), sokaknak nemcsak ruházatra, hanem lábbelire sem futotta. A frontokon, csatatereken több tordai fiatal is áldozatul esett, akik családtagjai azután a megmaradásért küzdöttek. A zsidó családok hasznot húztak a szegényebb rétegek és a rászoruló helyzetéből, s uzsora-kamat fejében kölcsönöztek pénzt, növelve vagyonukat (Dobai, 1989:12–13).

1. Kép: A meztelen lábú diákok 1920-ban.

A háborút követően, sokan az egyetlen kiutat a kivándorlásban és az elköltözésben látták. Az 1800-as évektől kezdődően, minden évtizedben a lakosság száma folyamatosan növekedett, 1921 és 1931 között azonban, a népesség száma lényegesen csökkent. Míg 1921-ben 4411 fő lakta Tordát, addig tíz évvel később már csak 3742 lakosa volt, ami 15%-os népességcsökkenést jelentett (Dobai, 1989:8). Abban az időszakban került sor az első elvándorlási hullámra is. Az elköltöző lakosság többsége a környező falvakba, vagy a legközelebbi városokba telepedett át (Nagybecskerekre vagy Nagykikindára), de voltak, akik Szabadkán kötöttek ki. Azonban voltak olyanok is, akik az Amerikai Egyesült Államokban kerestek jobb megélhetést, mint azt a tordai római katolikus parókián őrzött dokumentumok (levelek, házassági szerződések) is bizonyítanak.

A környező falvakkal ellentétben¹, Torda többségében mindig is magyarok által lakott település volt, de éltek ott zsidók, kis számban németek és romák is. A német ajkú lakosság többsége gyorsan elsajátította a magyar nyelvet (Dobai, 1998: 15). A tordaiak zöme a római katolikus vallást gyakorolta, de átkeresztelkedésre is akadt példa. Az impériumváltást követően, a községbe szerb tisztviselők érkeztek, akik a magyar lakosságnak kötelezővé tették a szerb nyelv használatát.

A közösség gazdagabb rétegét a zsidó családok alkották, és egy-két földbirtokos, a legszegényebbek közé pedig a romák, és az eladósodott parasztok tartoztak, akik a zsidó birtokokon gyakran éhbérért dolgoztak, sőt néha koldulni is kénytelenek voltak.

A nagy százalékarányú magyar lakosság megmaradásához az is hozzájárult, hogy a letelepedni vágyó szerb nemzetiségű lakosságot nem vonzotta a szegényes, mindentől távol eső Torda. Abban az időben, még a 10 km-re lévő Törzsudvarnok is távolinak számított, a városba eljutni pedig több napos vállalkozásnak. A környező falvakkal ellentétben, Tordának sem vasútja sem rendes országútja nem volt.² Ezért nem meglepő, hogy a letelepedni vágyók inkább a városokhoz közeli településeket választották, Begaszentgyörgyöt, Törzsudvarnokot vagy Basahídot.

A két világháború közötti időszakban a falusiak életét számos tényező befolyásolta, ám a két legfontosabb összetartó erő a templom és az iskola volt, illetve, annak vezetői. A

¹ A legközelebbi lévő faluban, Basahídon, többségében szerbek éltek; Csősztelek többségében német falu volt; Törzsudvarnok 2/3 részt magyar, 1/3 részt német; Szőlősudvarnok/Rogendorf vegyes német, magyar, bolgár település volt, míg Begaszentgyörgy vegyes német, szerb, település. Ezek többségében római katolikus vallású települések voltak, de voltak olyan falvak is, ahol a görögkeleti vallásúak voltak többségben (Basahíd, Begaszentgyörgy). (Dr. Borovszky Samu szerk: *Torontál vármegye*. Budapest, 1912)

² Feltehetően ez a legfőbb oka, hogy Torda a mai napig többségében magyar lakta település maradt.

közösséget megosztó erők közül kiemelendők a kommunisták, akik az orosz hadifogságból hazatérve terjeszteni kezdték az új eszmét. Már 1920-ban megalakul helyi szervezetük(Dobai, 1989: 13). A megosztottságot tovább fokozták a lokális politikai harcok, és pártoskodások, melyek végigkísérték az 1920-as és a 30-as éveket. E politikai korteskedésekről a község plébánosai részletesen beszámoltak az általuk vezetett *Historia Domus* ³ -ban. A pártoskodásokból kifolyólag a faluban sűrűn váltották egymást a községbe érkező jegyzők. Voltaképpen az egész község konfliktusban állt egymással: a „pap-párt” oldalán leginkább Torda szegényebb rétege állt, míg a „zsidó párthoz” többnyire a gazdagabb földbirtokosok csatlakoztak.

A falunak akkortájt már több vendéglője volt, sőt postája is. Torda először dr. Vértési Izsó személyében kapott orvost, majd a 1930-as évektől dr. Netter Eugén vette át ezt a tisztséget, akit a tordaiak igen kedveltek. Netter mindig lóháton látogatta betegeit, s a gyerekek gyakran kísérték őt utcáról utcára. Zsidó származása miatt, a fasiszták őt és családját, 1941. augusztus 20-án deportálták (Dobai, 1989:20).

II. A TEMPLOM ÉS AZ ISKOLA

„Ne hagyjátok a templomot,

A templomot s az iskolát!”

/Reményik Sándor: Templom és iskola/

A két világháború közötti időszak két legfontosabb, és legbefolyásosabb intézménye Tordán (is) a templom és az iskola volt. Szoros együttműködésben formálták úgy a felnőttek, mint a gyerekek életszemléletét, életfelfogását. Ennek az időszaknak három meghatározó személye volt: Prém Péter plébános, pápai titkos kamarás, Szentgáli Boday József plébános, és Benák Imre igazgató-tanító.

II. 1. TEMPLOM

³ Historia Domus Parochie Torda – 1920 és 1925 között Prém Péter plébános, pápai titkos kamarás jegyezte a faluban történeteket, 1926 és 1934 között azonban rendszertelenek voltak a bejegyzések. A későbbi pótlást a község következő plébánosa, Szentgáli Boday József végezte el, aki azt rendszeresen vezette a második világháborúig.

Torda a telepítéstől számítva 1923. február 10-ig a Csanádi Püspökség fennhatósága alá tartozott, majd attól kezdődően, egészen 1987-ig a nagybecskereki Bánati Apostoli Kormányzóság hatáskörében volt (Dobai, 1990:12). 1918-ig a törökbecsei esperesi kerülethez tartozott, 1919-től pedig Magyarcsernyéhez. Torda ma is álló katolikus temploma 1846 és 1848 között épült (2. Kép).

2. Kép: A tordai templom az 1930-as években.

A századfordulót követő nagy nincstelenség és a háború a tordai templomot és a paplakot sem kímélte. Az 1920. március 1-én ideérkező Prém Péter⁴ plébános (3. Kép) a következőképpen fogalmazta meg a helyzetet:

„Valahogyan a háború mindent tönkre tett, megkezdtem az építkezést. Először lakhatóvá tettem a parókiát. Zsindellyel volt befödve. A padláson nem lehetett semmit sem tartani. Ha nagy eső volt, még a szomszédból is edényeket kellett kérni, hogy felfoghassuk a vizet. [...]

Mikor ez megvolt, megkezdtem a templom renoválását, a mely szintén rettenetesen nézett ki. Ez a templom annyira rossz állapotban van, hogy egyenesen életveszéllyel játszik ki ebbe belemegy.”

A helyzet javítása érdekében, 1922-ben a plébános adományozásra szólította fel a község lakóit, s azokból az adományokból újjátarta fel a templomot, a parókiát, sőt még a temetőcsősznek is új lakhelyet biztosított, továbbá rendezte és vaskerítést emelt a temető köré. A tordaiak tisztelték és kedvelték plébánosukat, s a faluban, azóta sem volt ahhoz hasonló összefogás.

3. Kép: Prém Péter pápai kamarás 1930-ban.

⁴ Prém Péter Lázárföldön született, Temesváron végezte el a teológiát. 15 éven át volt Torda plébánosa. XI. Pius pápa 1927. október 21-én tiszteletbeli pápai titkos kamarássá nevezte ki.

Prém többek között tagja volt a községi képviselő-testületnek, az iskolai tantestületnek, a Gazdakörnek, és a műkedvelők lelkes támogatói között tartották számon. Mindemellett, döntő szava volt a falut érintő fontos kérdésekben is. Hosszas betegeskedés után 1935. május 18-án hunyt el, 55 éves korában. Haláláról az újvidéki *Reggeli Ujság*⁵ is hírt adott.⁶

1934-ben, a már betegeskedő plébános mellé káplánt neveztek ki, Szentgáli Boday József (4. Kép) személyében, aki elődjéhez hasonlóan igen népszerű volt a tordaiak körében. 1939-ben nevezték ki hivatalosan Torda plébánosává, addig, adminisztrátorként látta el egyházi feladatait. A plébánosról további részleteket a *Reggeli Ujság* 1939. május 11-én megjelent számában találhatunk⁷. Iskoláit Petrovgrádon, vagyis Nagybecskerekén, egyetemi tanulmányait pedig Zágrábban végezte. 1933-ban szentelték pappá, és kinevezése „Jugoszlávia egész magyarsága körében osztatlan örömet okozott.” Az ő idejében alakult meg a Katolikus Kör. Akárcsak elődje, ő is kivette a részét a falu vezetésében.

4. Kép: Szentgáli Boday József (1908-1989)

Feljegyzéseinek köszönhetően szerezhettünk tudomást azokról a történeésekről, melyek akkortájt a falut érintették. Az egyház kántorairól szintén az ő feljegyzéseiből tudunk. 1924-ben hunyt el Biczók Ferenc kántor, aki 31 évig töltötte be ezt a posztot, majd tisztségét, ideiglenesen, Benák Imre vette át. Azt követően, 1931-től pedig Nagy Bálint kántor tanító végezte a kántori teendőket.⁸ 1935 végén Moholra helyezték. Utána a falu, egy időre kántor nélkül maradt, majd egy évvel később a *Reggeli Ujság* új kántor érkezéséről adott hírt⁹, Raffay Imre személyében.

⁵ Először Délbácska néven, majd a királyi diktatúra bevezetése után Reggeli Ujságként jelent meg. Újvidéki székhelyű napilap volt, Tomán Sándor szerkesztésében. A lap, krónikása más vajdasági helyiségek történeteinek is, így fontos forrás a helytörténeti kutatások ezen periódusára nézve. (Hornyik Miklós: *A Délbácska története (1920–1929)*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1985, 154–155.

⁶ Reggeli Ujság 1935. május 21.: Meghalt Prém Péter pápai titkos kamarás tordai plébános. 16. évf. 118. sz.

⁷ Reggeli Ujság 1939. május 11.: Plébánosi kinevezés Rómából. 20. évf. 129. sz.

⁸ Dobai József helytörténeti kötetei, a Historia Domus-szal ellentétben mást állítanak. A krónikák szerint Biczók Ferenc csupán 1920-ig látta el a kántori feladatokat, ő utána következett Nagy Bálint kántortanító, aki 1935-ig volt a községben, és az új kántor, Raffai Imre érkezéséig, vagyis 1936-ig Benák Imre iskolaigazgató látta el a tisztséget (Dobai, 2003: 27).

⁹ Reggeli Ujság 1936. május 29.: Új kántor Vujicseván. 17.évf. 126. sz.

Boday József 1946-ig volt Torda plébánosa, amikor is a kommunista hatalom börtönbe zárta. 1951-ben szabadult ki majd visszatért a faluba, ahonnan 1952-ben, Versecre helyezték át. Szabadkán hunyt el 1989. május 4-én.

II. 2. ISKOLA

A másik fontos tordai intézmény a két háború között az iskola volt, amelynek vaskezű irányítója Benák Imre igazgató-tanító volt. Tordán az oktatás kezdetét 1803-ra datálják, mert akkor épült meg az első nádfedeles iskola. 1920-ban a falunak már négy iskolaépülete fogadta a diákokat. Az igazgató jelentése szerint 1919-ben a 756 tanköteles tanuló közül, 661 járt rendszeresen iskolába. Abban az időben hatosztályos volt az oktatás, s a diákokra összesen hat tanító jutott (Dobai, 2003:38).

Benák Imre (5. Kép) 1885. október 17-én született Tordán, 1905-ben kezdte meg tanítói munkáját, s 1919-ben választották meg a tordai iskola igazgatójának. 1938-ig, azaz, áthelyezéséig maradt Tordán (Dobai, 1990: 56). Benák olyannyira szigorú tanító hírében állott, hogy a nádpálca használatát sem vetette meg, a fiúkat és a lányokat egyaránt véresre verte, sőt volt olyan diák is, akit nyomorékká tett. Ennek ellenére nagy tekintélynek örvendett, a „pap-párt” legelkötelezettebb tagja volt, szorosan együttműködött a falu plébánosával, a falu irányítóinak szűk körébe tartozott. A *Reggeli Ujság* cikke¹⁰ szerint az igazgató tervei alapján építették meg 1938-ban az új központi iskolát¹¹ (6. Kép), mely négy tanteremmel, és két tanítói lakással volt felszerelve.

5. Kép: Benák Imre igazgató-tanító

6. Kép: Az új központi iskola.

¹⁰ Reggeli Ujság 1937. január 9.: Új központi iskolát építenek Tordán. 18. évf. 8.sz.

¹¹ A régi községi iskola helyére építik, mely 1928/29-ben leégett (Boday plébános feljegyzései szerint 1928-ban).

Iskoláskor előtti képzés abban az időben, Tordán még nem volt.

A harmincas évek végén a tanítói állományt szerbesítették. Benák Imre távozása után Nebojša Višković vette át az iskola igazgatását, aki nem volt külön elődjénél. Igazgatósága alatt konfliktusba került az egyházzal, miután megtiltotta a magyar nyelven való imádkozást, a magyarul való köszönést, s még a magyar beszédet is nemcsak az iskolában, de annak falain kívül is. 1937 és 1940 között ott tanított Mihajlo Tucakov, aki alkoholista volt, s ittas fejjel bántalmazta a diákokat (Dobai, 1989:25).

Ebben az időszakban több tordai iskola is megpróbálkozott a továbbtanulással, de a legtöbbjük nem tudott megbirkózni a szerb nyelvtudással (Dobai, 1998: 20). Középiskolát nyolcan, egyetemet csupán hatan végeztek el (Dobai, 1989:25).

III. GAZDASÁG

A második földosztás¹² után több család jutott termőföldre. Akik ügyesen gazdálkodtak, azok csakhamar gyarapítani is tudták vagyonukat. 1904 és 1920 között mintegy 40 családnak volt 30–40 holdas birtoka (Dobai, 1989: 12). A gazdagabbak közé tartoztak a zsidó családok, közülük kiemelkedett a Berger család. Ők rendelkeztek a községben a legnagyobb vagyonnal és birtokkal, egyben legbefolyásosabb tagjai voltak a „zsidó-pártnak”. Birtokukon egy év leforgása alatt 300 munkást is alkalmaztak (7. Kép). A többi családdal egyetemben, foglalkoztak még kereskedelemmel és a vendéglátóiparral is. Akárcsak a Polacsek, a Beck, az Augstein, a Dávid és az Eibensütz család (Dobai, 1998:14).

A tordai paraszt családok fő jövedelmi forrása, a dohánytermesztés volt. Mind az első világháborút megelőzően, de a háború utáni években is, egy kiváló dohánytermés jövedelméből, akár egy évig is kényelmesen élélhetett egy

7. Kép: Munkások Berger Zsigmond birtokán.

¹² Ez volt az 1904-es teljes „megörökülés, ahogy a helyiek nevezték a Pejácsevich birtok teljes felosztását.

család. A tordai gányó családok hozzáértését bizonyította az 1932-ben megjelent cikk¹³ is, amely a tordaiak sikeréről számolt be. Ők akkor, több mint egy millió kg kiváló minőségű dohányt termesztettek. Később a termés nagy részét beszolgáltatták a nagybecskereki dohánygyárnak, de akadtak olyanok is, akik az adóellenőrök elől rejtegették a termés részét, hogy feketén, háromszoros áron értékesítsék a bácskai kereskedőknél (Dobai, 1989:48). Akiket rajtakaptak a csaláson, azok raboskodni kényszerültek. Később a szigorodó feltételek, a megnövekedett adó és a kipercellázott földek csökkenése miatt számos család esett el jövedelmétől. A dohány ma már csak a tordai címerben található, a határból már rég kiveszett. A tordaiak termesztettek még búzát, árpat és kukoricát is, a nagygazdák pedig gyümölcsstermesztéssel is foglalkoztak: leginkább a szőlő és a málna volt az elterjedtebb. Foglalkoztak még kendertermeléssel, kenderáztatással, hiszen ebből fonták a dohányfűzéshez nélkülözhetetlen zsinórt, de kenderfonálból készítettek zsákot, ponyvát, és pokrócot is (Dobai, 1998:85).

A növénytermesztés mellett a legtöbb udvarban haszonállatok is voltak: juh, sertés, szarvasmarha. Sokan tartottak lovat is, a legélénkebb állattenyésztéssel pedig a közeli tanyákon foglalkoztak (Dobai, 1990:16-17).

A két világháború közötti időszakban a község kisipara is felvirágzott. Egy 1939-es feljegyzés szerint 108 kisiparos¹⁴ volt Tordán, és 3 tejcsarnok is működött a faluban. Minden utcának volt saját patkolókovácsa, cipésze és borbély, s azon a második világháború sem változtatott. Több kocsmá és vendéglő is várta vendégeit, a kisiparosok saját Kávéházzal rendelkeztek, ahol különféle mulatságokat és bálakat rendeztek. A faluban a lakosság egy része vályogveréssel és falépítéssel is foglalkozott, hiszen egészen a XX. század második feléig vert falból és vályogból építették a házakat (Dobai, 1998:85). Torda bejáratánál 1925-ben kezdett el üzemelni a falu egyetlen gyára, a Gulyás Ferenc által létesített téglagyár (Dobai, 1989:19). Ott főként más munkalehetőséghez nem jutó szegény sorsú emberek dolgoztak. Tavasszal gyógynövénygyűjtéssel tettek szert némi bevételre.

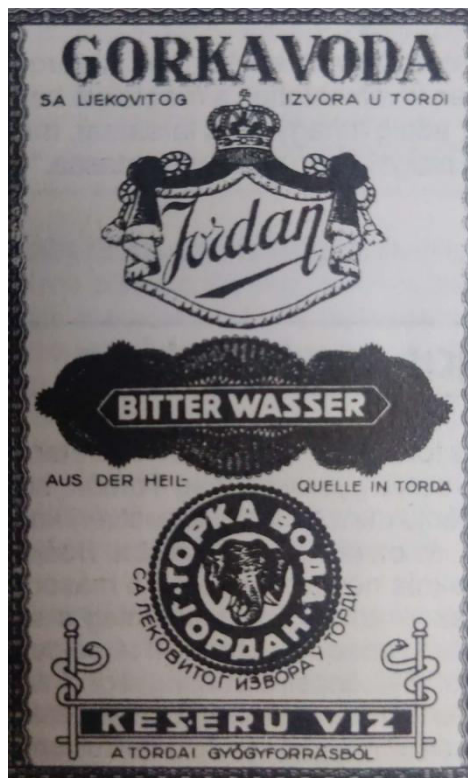
A településen minden hónapban vásárokat tartottak, melyek igen népszerűek voltak a környéken. Leginkább a tavaszi és az őszi vásárok voltak népesek. Az árusok mellett kinn voltak a kocsmárosok, akik a muzsika mellé szolgálták fel az italt, a hentesek és a pékek pedig különböző finomságokkal várták a vásárra látogatókat (Dobai, 1998: 84).

¹³ Reggeli Ujság 1932. november 25. : Több mint egy millió kilogramm volt az idei bánati dohánytermés. 13. évf. 280.sz

¹⁴ 6 bútor és épületasztalos, 11 kovács, 8 bognár, 5 hentes, 10 kocsmáros, 10 szatócsboltos, 11 cipész és papucsos, 6 kőműves és ács, 9 szabó, 2 gölöncsér, 1 virágkertész, 1 cukrász, 1 szíjgyártó, 2 köteles, 2 pék, 2 géplakatos, 1 villanyszerelő, 1 szikvízkészítő, 1 kéményseprő, 1 bádogos, 1 szobafestő, és 11 borbély (Dobai, 1989: 21).

III.1. A „KESEREVÍZ”

A keserűvíz-forrás felfedezése valamilyen szinten megváltoztatta a falu életét. Az 1923-ban történt eseményről Boday plébános így emlékezett meg: *„Szekeres János udvarán kutat ásott és alig öt méter mélységben bő vizű forrásra akadt. A víz azonban különös természetű volt, ember, állat, ha ivott belőle hasmenést kapott. Főzésre használni nem lehetett, mert az étel keserű lett.”* Erről az eseményről a *Délbácska* is beszámolt.¹⁵ A gazda később vízminztát küldött Szabadkára, ahol megállapították, hogy a minősége és összetétele is a budapesti keserűvízhez volt hasonló. Később, Szekeres János eladta a birtokában lévő (három) kutat. Az új tulajdonos Rupp Alfréd modernizálta a kutak kihasználását, és *Jordán* néven palackozta és forgalmazta a gyógyvizet¹⁶ (8. Kép). 1934-ben 36,000 üveggel szállítottak Európa országaiba, s a telep több állandó munkást is foglalkoztatott.¹⁷ A *Reggeli Ujság* 1930-as cikkéből¹⁸ kiderül, hogy az újabb vízvizelmzések kimutatták, hogy nagy mennyiségű nátrium-szulfátot tartalmaz. A tordai „keserevizet” egészen 2004-ig palackozták (Dobai, 1998:32–33).

8. Kép: A keserűvíz korai címkéje.

IV. TORDAIK A KÖZÉLETBEN, AZ 1930-AS ÉVEKBEN

A közéleti tevékenységek ebben az időben különféle szervezetek és egyesületek köré csoportosultak. Alapítási évük a legtöbb esetben ismeretlen. A régi egyesületek mellett, mint amilyen az 1888-ban alakult Tűzoltó Testület volt, (Dobai, 1989:37) újabbak is alakultak: a

¹⁵ Délbácska 1924. december 21.: Keserűvíz forrást fedeztek fel a Bánságban. 5. évf. 291.sz.

¹⁶ Reumás betegségek enyhítésére volt alkalmas.

¹⁷ Boday plébános feljegyzései szerint.

¹⁸ Reggeli Ujság 1930. március 7.: Nagyértékű keserűvíz forrás fedeztek fel egy bánáti községben. 11. évf. 56.sz.

Gazdakör, a Méhész Egyesület, a Műkedvelők klubja, a Vadászegyesület, az Olimpia Sport Klub, és a Katolikus Kör.

Tordán igen nehezen bontakozott ki a művelődési élet. A *Reggeli Ujság* 1937-ben részletes leírást adott, az akkori helyzetről: „Torda négyezer lakosú tiszta magyar község, amelynek legnagyobb hátránya, hogy teljesen el van zárva a várostól és környékétől. Nemhogy vonatja, hanem megfelelő országútja sincsen. Mind ez hozzájárul ahhoz, hogy az egyesületi élet nem tud tartós gyökeret verni. Volt Tordán több ízben Gazdakör, műkedvelő-gárda, amely utóbbi nemcsak Tordán, hanem környéken, sőt Petrovgrádon is nagy sikereket aratott. De mindhiába az egyesületek hosszabb ideig nem tudták magukat fönntartani. Mindennek oka a folytonos politikai harcok és pártoskodások átka. Ha valaki elkezdett valami szépet és nemest alapítani, amely a nép művelődését elősegítette volna, megsemmisítette ezt az emberi gyöngeség — féltékenység munkája.”¹⁹

Mint fentebb már említettem, a kultúra és a magyar szellemi élet fennmaradásáért a faluban Prém Péter plébános, valamint utódai, Szentgáli Boday József és Benák Imre harcoltak leginkább.

A műkedvelői élet a Katolikus Kör²⁰ 1936-os²¹ megalakulásával bontakozott ki igazán. Annak keretében alakult meg az Olvasókör, s Nagy Bálint kántor vezetésével új fénykorát élte a Dalárda. Mezei Illés²² ösztönzésére pedig, valamivel korábban már megalakult a tordai amatőr színtársulat is. Kezdetben az olvasókörnek az iskola, az énekkarnak a különböző fogadók, a színielőadásoknak pedig a tűzoltóság és a Gazdakör épületei adtak otthont. A Katolikus Körben különböző előadásokat és felolvasásokat tartottak, melyekre bárki elnézhetett. Ezeken az összejöveteleken a résztvevők színdarabot nézhettek, kórust hallgathattak, de oktató jellegű felolvasásokat is, gazdasági szemináriumokat, és mezőgazdasággal kapcsolatos előadásokat. Ezzel, tulajdonképpen átvette a Gazdakör szerepét.²³

A legnagyobb sikereket az amatőr színtársulat érte el, amely nemcsak a tordai közösségnek, de a nagybecskerekieknek is bemutatkozott, állandóan sikereket aratva. A

¹⁹ Reggeli Ujság 1937. január 10.: Az egyesületi élet múltja és jelene Tordán. 18. évf. 9.sz.

²⁰ A Katolikus Kör 1936 és 1940 között mintegy 350 tagot számlál.

²¹ Reggeli Ujság 1937. január 10.: Az egyesületi élet múltja és jelene Tordán. 18. évf. 9.sz.

²² Községi elnök, a Katolikus Kör és az Olimpia Sport Klub elnöke, a falu vezetőségi körének tagja.

²³ Reggeli Ujság 1937.február 24.: Egyesületi élet. 18. évf. 54. sz.

sikeresebb darabok közé tartozott: az Aranykakas, a Vadvirág, a Falurossza, a Pofozómasina, és a Bor²⁴, de számtalan más művet is feldolgoztak.

A művelődési élet egyik legnagyobb megmozdulása és eseménye az 1940-ben megrendezett Gyöngyösbokréta táncoktatás volt²⁵(9. Kép).

1929-ben alakul meg az amatőr futball klub, amely először Egyetértés Sport Klub néven, majd 1940-től Olimpia SK néven folytatta munkáját

9. Kép: Gyöngyösbokréta táncoktatás 1940-ben.

(Dobai, 1990:36) (10. Kép). Az első mérkőzéseket már 1930-ban megrendezték, kisebb-nagyobb sikerrel. Később a Katolikus Kör keretein belül folytatták az ún. testedzést, majd későbbi kiválásuk után, újra önálló egyesületként folytatták.²⁶ A harmincas évek végére a klub jól szervezett, és gazdag felszereléssel rendelkezett, annak ellenére, hogy falusi csapat volt. Anyagi támogatásáról a kisiparosok gondoskodtak, akik kedvelték a sportot (Dobai,1989:34). A játékosok között volt földműves, asztalos, borbély, szobafestő, de még tisztviselő is. 1941-ben már 101 tagot számlált az egyesület.²⁷A sport-klub tagjai egyben

10. Kép: Az Egyetértés SK és az Olimpia SK csapata 1940-ben.

²⁴ Farkas Frigyesné Lichneckert Margit (Szerk.): Bokréta: a jugoszláviai magyar műkedvelők almanachja : 1919–1940, Fischer Testvérek Nyomdai és Kliséintézete, Szabadka, 1940, 210 p.

²⁵ Ua. 211 p.

²⁶ Ua. 210p.

²⁷ Reggeli Ujság 1941. március 6.: Olimpia SK. 22. évf. 65.sz.

műkedvelők is voltak.

V. TORDA, AVAGY „VUJICSEVÓ”

A helyi politikai harcok 1934–35-ben csúcsosodtak ki. A faluban két nem hivatalos csoportosulás, a „pap párt” és a „zsidó párt” állt szemben egymással. Boday plébános úr így jellemezte a két szemben álló felet²⁸: *„A „pap párt” erősebb és ide csoportosulnak a komoly, józanul gondolkozók. Ami szép és hasznos, ami a községnek és a népnek legmegfelelőbb ettől a párttól ered. A hitelszövetkezet, fogyasztási szövetkezet, iskolaügy innen nyert és nyer tápot az erőhöz, mely felvirágzásához, életben maradásához vezetett. – Igaz sokat nem tudtak úgy, mint szeretnék volna keresztülvinni, de ennek mindig a „zsidó párt” volt az oka, mely állandóan gátat vet és akadályokat gördít nem törődve azzal, hogy kicsinyes személyes intrikáikkal a község jelenének és jövőjének ártanak. ”*

Az 1935-ös jugoszláv képviselői választások előtt Dimitrije Vujić²⁹, az akkori közlekedésügyi miniszter, sok mindent ígért a tordaiaknak, ha segítenek neki a képviselői mandátum megszerzésében. Ígéretei közé tartozott, többek között, egy keskeny nyomtávú vasút kiépítése is Torda és Törzsudvarnok között. A látszat kedvéért még a karókat is leverték az építendő vasút helyére (Dobai, 1989:8). A „pap párt” tagjai Benák Imre igazgató és Wéber János kereskedő, kiálltak Vujić képviselőjelölt megválasztása mellett, aki azonban, megválasztása után a Berger család által vezetett „zsidó pártnak”³⁰ kedvezett.

Ez feltehetőleg annak a kezdeményezésnek volt köszönhető, hogy Torda község képviselő-testülete Berger Zsigmond vezényletével úgy döntött, hogy a falu nevét „Vujicsevara” változtatja, az akkori közlekedésügyi miniszter tiszteletére. A határozatról szóló jegyzőkönyvet meg is küldték a képviselő úrnak, egy memorandummal egyetemben, amely a falu sürgős teendőit, elintéznivalóit tartalmazta.³¹

Az ígéretekből azonban nem lett semmi: a választások után, a korábban levert karókat felszedték, s a képviselő úr sem fogadta többé a tordaiakat. Intézkedései közé tartozott Benák

²⁸ A falu plébánosaként elfoglalt volt a pap-párt irányába, ezt figyelembe véve véleményére is így kell tekinteni.

²⁹ Bogoljub Jevtić kormányában töltötte be a közlekedésügyi miniszter pozícióját 1934. december 20. és 1935. június 26. között. <https://db.serbrightwing.rs/sr/members/336>.

³⁰ Boday plébános *szégyen magyarok csürhétének* nevezte őket.

³¹ Reggeli Ujság 1935. február 5.: Vasuti szárnyvonal kiépítését és a község nevének megváltoztatását kérte Torda képviselőtestülete. 16. évf. 30.sz

Imre és Nagy Bálint kántor áthelyeztetése, valamint Nenad Mirko jegyző menesztése, aki helyére Ivan Szokolov, orosz menekült érkezett, a „zsidó párt” elkötelezettjeként.³² A falu 1947-ben kapta vissza eredeti nevét, s a helyiek nem szívesen emlékeznek vissza erre a korábbi időszakra.

VI. FALUSI HÍREK, ESEMÉNYEK

Az utolsó fejezetben, a *Délbácskában* és *Reggeli Ujságban* megjelent cikkekből adok közre egy válogatást, melyek olyan eseményekről és hírekről tudósítottak, melyek felkavarták a tordaiak mindennapjait.

VI.1. KOMMUNISTÁK PERE

Tordán, a 20-as években kezdett terjedni a munkásmozgalom. A kommunisták saját szervezetbe tömörültek, s a pártszervezet hivatalosan 1920-ban alakult meg (Dobai, 1989:30). Összejöveteleiket a földmunkás-szakszervezet keretein belül, a vezetőségi tagok magánházaiban tartották. Szervezkedésük a csendőrség figyelmét sem kerülte el, így került sor az első letartóztatásokra is 1928-ban, majd 1929-ben. A *Reggeli Ujság* 1930. májusában³³ megjelent cikke szerint, a vezetőségi tagok mellett, még 16 földművest vádoltak kommunista tevékenységgel. Először a becskerekai törvényszék tárgyalta az ügyet, majd a Belgrádi Állami Bíróság. Boday plébános feljegyzései szerint Csíkos Józsefet, a párt elnökét 5 évi, Csíkos Jánost 4 évi börtönbüntetésre, a 16 földművest pedig hat-hat hónapra ítélték el. Horváth János, akinek a házában tartották az összejöveteleket, a vizsgálati fogság ideje alatt felakasztotta magát. Ezt követően egészen a második világháború befejezéséig megszűnt a szervezett párttevékenység a faluban (Dobai, 1989:30).

VI.2. JOVAN EREMICS BŰNPERE

A folytonos politikai csatározások negatív következményeként említhetjük a gyakori jegyzőcserét is. 1925 és 1933 között a községben nyolc jegyző váltotta egymást. Így került

³² Boday plébános feljegyzései alapján.

³³ *Reggeli Ujság* 1930. május 9.: Kommunista szervezkedéssel vádolnak 16 tordai földművest. 11. évf. 108.sz.

Tordára 1925-ben Jovan Eremics³⁴, volt temerini jegyző, aki ellen akkortájt büntetőeljárás volt folyamatban. Temerinhez hasonlóan, Tordán is visszaélt hatalmával. Eremics bűnperéről, és a Temerinben elkövetett visszaélésekről a *Délbácska* tudósításából³⁵ tudhatunk meg többet. Több rendbeli zsarolással és adócsalással vádolták. A vizsgálat ellene már 1923-ban megindult, le is tartóztatták, de befolyása révén szabadlábról védekezhetett. Az ellene folyó per tárgyalását négyszer is elhalasztották, s az ügy végére 1927-ben tett pontot az Újvidéki Törvényszék – Eremics egy év és hat hónap börtönbüntetést kapott.³⁶

VI.3. PÉNZHAMISÍTÁS, SIKKASZTÁS

Tordán régente pénzhamisítókban sem volt hiány. A *Reggeli Ujság* jelentése szerint³⁷, a tordai pénzhamisítókat, dr. Reyser Lajos korábban elítélt pénzhamisító buktatta le. Gyanús viselkedésével³⁸ magára vonta a rendőrség figyelmét, előállították és vallomásra kényszerítették. Vallomása után a rendőrség rajtaütött a hamisító bandán. Vezetőjük Augstein József tordai vendéglős, aki néhány tordai gazdával ily módon akart meggazdagodni. Vendéglőjében és lakásán is házkutatást tartottak, ahol megtalálták a hamisításhoz szükséges eszközöket. A hamisítókat végül átadták a bíróságnak, s Augstein Józsefet kilenc hónapra ítélték, társaira pedig hat hónap börtönbüntetést szabott ki a becskerekai törvényszék. Dr. Reyser Lajos, vallomásaért cserébe szabadon távozhatott.³⁹

A pénzhamisítókhoz hasonlóan Polacsek Sándor tordai kereskedő is lebukott a hatóságok előtt. Polacsek 1931. május 3-án betörést jelentett a csendőrségnek, s feljelentése szerint a vegyeskereskedéséből 30 000 dinár értékben árút tulajdonítottak el. A nyomozás végén, azonban világossá vált, hogy a betörést maga Polacsek úr hajtotta végre, a 100 000 dináros biztosítási pénz reményében. Tettéért a csendőrség Becskereken vizsgálati fogházba kísérte. Ezeket a részleteket a *Reggeli Ujság* jelentéséből⁴⁰ ismerjük. Sem a krónikák, sem a *Historia Domus* nem tesz említést az esetről.

³⁴ A *Historia Domus*-ban Eremics Istvánként szerepel.

³⁵ *Délbácska* 1925. július 19.: Ősszel letárgyalják Eremics Jován bűnperét. 6. évf. 165.sz.

³⁶ *Délbácska* 1927. december 16.: A noviszádi törvényszék Eremics Jován községi jegyzőt egy évi és hat hónapi, Teodorovics Jovan pénzügyi inspektort egy évi börtönre ítélte. 8. évf. 291.sz.

³⁷ *Reggeli Ujság* 1931. január 25.: Ismét pénzhamisításon érték tetten dr. Reyser Lajos álhirlapírót. 12. évf. 20.sz.

³⁸ Kávéházakban, szórakozóhelyeken csak 1000 lejes bankjegyekkel fizetett.

³⁹ *Reggeli Ujság* 1931. május 1.: A pénzhamisító Reyser Lajos és bűntársai a bíróság előtt. 12. évf. 101.sz.

⁴⁰ *Reggeli Ujság* 1931. május 6.: Önbetörés gyanúja alapján letartóztattak egy tordai kereskedőt. 12. évf. 104.sz.

VI.4. GYILKOSSÁG, ÖNGYILKOSSÁG

1936 áprilisában, Nagypénteken a tordaiak szörnyű hírre ébredhettek. A *Reggeli Ujság* első jelentése szerint, a kocsmai iszogatásból, verekedés, majd pedig gyilkosság lett. A Szathmáry vendéglőben a 22 éves Lányi György és a 33 éves Kószó Antal békésen borozgattak, azonban egy apró félreértés miatt verekedés alakult ki közöttük. Kószó Antal támadt először, egy széket felkapva indult Lányi irányába, aki erre válaszul előrántotta zsebkését, és azt ivócimborája koponyájába szúrta. Kószó Antal reggelre virradóan belehalt e súlyos sérülésbe.⁴¹ A későbbi tárgyalás során Lányi önvédelemre hivatkozott, és részletesen elmesélte a történeteket. Valójában Lányi és Kószó Antal egy biliárdparti közben estek egymásnak, mivel Kószó sértésnek vette a fiatalabb személy felajánlását, hogy előnybe részesítse Kószót. Lányit emiatt tíz év börtönbüntetésre ítélték, további sorsáról nincsenek feljegyzések.⁴²

Ismeretes, hogy a szerelem néha elveszi az emberek józan esztét. Nos, így volt ezzel Juhász Anna is, aki szerelmi bánatában öngyilkosságot követett el. A 23 éves Annát udvarlója elhagyta egy gazdagabb lányért. Abban az időben nem volt meglepetés, hogy egy jómódú legény, gazdag család lányával kösse össze életét. Anna szerelmese a megbeszélrt randevúra már új menyasszonyával érkezett, bevallva a lánynak, hogy csak játszadozott vele. Anna, aki szobalányként dolgozott Nagybecskerekben, a találkozótól összetörten, mérhetetlen csalódással öngyilkossági kísérletet követett el. Savat ivott, mely összemarta belső szerveit, és pár nappal később a kórházban belehalt sérüléseibe.⁴³

VI.5. A NEMLÉTEZŐ ÖRÖKSÉG

Talán a legérdekesebb és egyben utolsó cikkünk⁴⁴ a Bugyi család sosem volt örökségéről fog szólni. A *Reggeli Ujság* által közölt örökségi hírek ugyanis, utóbb, hamisnak

⁴¹ Reggeli Ujság 1936. április 15.: Véres nagypéntek Vujicsevón. 17. évf. 89.sz.

⁴² Reggeli Ujság 1936. június 20.: Tízévi fegyházra ítélték a petrovgrádi halálos billiárdparti hősét. 17. évf. 143.sz.

⁴³ Reggeli Ujság 1934. augusztus 21.: Zsirzódát ivott, mert szerelmese más lánnyal jelent meg a randevun. 15. évf. 194.sz.

⁴⁴ Reggeli Ujság 1930. augusztus 20.: Ujból köddé vált egy legendás örökségi hír. 11. évf. 193.sz.

bizonyultak. Az első jelentés szerint a tordai származású Bugyi Gáspár, Buenos Airesben örökös nélkül hunyt el, 45 millió dollár értékű örökséget hagyva, a faluban maradt rokonaira. A 20-as évek végén e hír szenzációnak számított. Azonban, a Bugyi család által felfogadott ügyvéd, hosszas kutatás után kiderítette, hogy a hír – hamis. Valóban létezett egy Bugyi Gáspár nevezetű személy, de nem Buenos Airesben, hanem Budapesten halt meg, és nem milliárdosként, hanem egy egyszerű földművesként. Kiderült, végül is, hogy egy szimpla csalási kísérletről van szó.

ÖSSZEFOGLALÓ

Torda, mint bánáti kis falu, sosem volt része a történelem nagy eseményeinek, nem szerepelt fontos tényezőként a történelem színpadán, mégis megragadta az emberek vagy a közösség figyelmét.

E munkámban foglaltam össze azt a kihívásokkal teli időszakot, mely új kezdetet hozott Torda és az ott élő emberek életében. A kutatás során betekintést nyerhettem az egykori tordaiak mindennapjaiba, egy közösség életébe, és körforgásába, amely számomra is tartogatott meglepetéseket.

Száz év távlatából nem volt könnyű felidézni a múltat, főleg, hogy az évek során több kulcsfontosságú dokumentum is odaveszett vagy megsemmisült. Azok pedig, akik mesélhetnének róla, már nincsenek közöttünk. Emiatt, talán sosem nyerhetünk teljes képet a két világháború közötti időszak történéseiről.

Forrásjegyzék

Dobai József, Torda Krónikája (1776–1989), Forum Nyomda, Újvidék, 1989.

Dobai József, Torda Krónikája II. (1776–1990), Grafoprodukt, Szabadka, 1990.

Dobai József, Torda Krónikája III. (1776–1998), Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1998.

Dobai József, Torda Jubileumai: az egyházközösség és az oktatás kezdetének 200., valamint a megörökülés 100. évfordulójára. Helyi Közösség, Torda, 2003.

Farkas Frigyesné Lichneckert Margit (Szerk.): Bokréta: a jugoszláviai magyar műkedvelők almanachja : 1919–1940, Fischer Testvérek Nyomdai és Kliséintézete, Szabadka, 1940, 210-211.

Historia domus Parochiae Torda 1799–1979.

Hornyik Miklós, A Délbácska története (1920–1929), A Magyar Nyelv, Irodalom És Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1985, 154–155.

A tordai parókián fennmaradt dokumentumok.

Torda weboldala: http://torda.rs/o_nama.html.

Periodikák:

Délbácska:

1924. december 21.: Keserűvíz forrást fedeztek fel a Bánságban. 5. évf. 291.sz.

1925. július 19.: Ősszel letárgyalják Eremics Jován bűnperét. 6. évf. 165.sz.

1927. december 16.: A noviszádi törvényszék Eremics Jován községi jegyzőt egy évi és hat hónapi, Teodorovics Jovan pénzügyi inspektort egy évi börtönre ítélte. 8. évf. 291.sz.

Reggeli Ujság:

1930. március 7.: Nagyértékű keserűvíz forrás fedeztek fel egy bánáti községben. 11. évf. 56.sz.

1930. május 9.: Kommunista szervezkedéssel vádolnak 16 tordai földművest. 11. évf. 108.sz.

1930. augusztus 20.: Ujból köddé vált egy legendás örökségi hír. 11. évf. 193.sz.

1931. január 25.: Ismét pénzhamisításon érték tetten dr. Reyser Lajos álhirlapíró. 12. évf. 20.sz.

1931. május 1.: A pénzhamisító Reyser Lajos és bűntársai a bíróság előtt. 12. évf. 101.sz.

1931. május 6.: Önbetörés gyanúja alapján letartóztattak egy tordai kereskedőt. 12. évf. 104.sz.

1932. november 25.: Több mint egy millió kilogramm volt az idei bánati dohánytermés. 13. évf. 280.sz.

1934. augusztus 21.: Zsirszódát ivott, mert szerelmese más lánnyal jelent meg a randevun. . 15. évf. 194.sz.

1935. február 5.: Vasuti szárnyvonal kiépítését és a község nevének megváltoztatását kérte Torda képviselőtestülete. 16. évf. 30.sz.

1937. február 24.: Egyesületi élet. 18. évf. 54. sz.

1935. május 21.: Meghalt Prém Péter pápai titkos kamarás tordai plébános. 16. évf. 118.sz.

1936. április 15.: Véres nagypéntek Vujicsevón. 17. évf. 89.sz.

1936. május 29.: Új kántor Vujicsevón. 17.évf. 126. sz.

1936. június 20.: Tízévi fegyházra ítélték a petrovgrádi halálos billiárdparti hősét. 17. évf. 143.sz.

1937. január 9.: Új központi iskolát építenek Tordán. 18. évf. 8.sz.

1937. január 10.: Az egyesületi élet multja és jelene Tordán. 18. évf. 9.sz.

1939. május 11.: Plébánosi kinevezés Rómából. 20. évf. 129.sz.

1941. március 6.: Olimpia SK. 22. évf. 65.sz.

Fényképek:

1. Kép: A mezítlábas diákok 1920-ban.

Forrás: Dobai József, Torda Jubileumai: az egyházközség és az oktatás kezdetének 200., valamint a megörökülés 100. évfordulójára. Helyi Község, Torda, 2003. p.35.

2. Kép: A tordai templom az 1930-as években.

Forrás: Historia domus Parochiae Torda 1799–1979.

3. Kép: Prém Péter pápai kamarás 1930-ban.

Forrás: Historia domus Parochiae Torda 1799–1979.

4. Kép: Msgr. Szentgáli Boday József (1908-1989).

Forrás: <https://www.catholic-zr.org.rs/in-memoriam/>.

5. Kép: Benák Imre igazgató-tanító.

Forrás: Dobai József, Torda Krónikája II. (1776–1990), Grafoprodukt, Szabadka, 1990. p.56.

6. Kép: Az új központi iskola.

Forrás: Dobai József, Torda Krónikája III. (1776–1998), Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu, 1998. p.63.

7. Kész: Munkások Berger Zsigmond birtokán.

Forrás: Dobai József, Torda Krónikája II. (1776–1990), Grafoprodukt, Szabadka, 1990. p.29.

8. Kép: A keserűvíz korai címkéje.

Forrás: Dobai János személyes gyűjteményéből.

9. Kép: Gyöngyösbokréta táncoktatás 1940-ben.

Forrás: Dobai József, Torda Krónikája II. (1776–1990), Grafoprodukt, Szabadka, 1990. p. 35.

10. Kép: Az Egyetértés SK és az Olimpia SK csapata 1940-ben.

Forrás: Dobai József, Torda Krónikája II. (1776–1990), Grafoprodukt, Szabadka, 1990. p. 37.